

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Sultan Hamit Düşerken, Esir Şehrin İnsanları ve Miras Romanlarını Tip Üzerinden Bir Sosyolojik Okuma Denemesi

A Sociological Reaning Study On The Type Of People And Heritage Vovels Of Sultan Hamit, Prisoners Of The City

Menekşe Yavuz*

Abstract: Social approaches to literature; approaches literary work with the idea that literature does not exist alone. Literary work is based on the principle that the artist is born in the social environment in which he lives as a social being. In this context, sociology of literature tries to understand and explain the literary work together with the environment in which it is written, the social environment and conditions in which it exists. Everything that surrounds the writers' inner worlds becomes meaningful with society and situations reflected in social life. For this reason, it should be emphasized that the time and places chosen in novels and stories have symbolic meaning connotations. In the novels examined in this study, the deterioration of social morality and the change and transformation that the individual is not even aware of at the end are explained through novel types. The types in the novel represent a certain segment of the society. Periodic social, political events and phenomena can be discovered through novel types. The tidal lives of individuals and the state are mentioned in the works, guided by various constructions and references. It is clear that evaluating the terms of the period will contribute to a better understanding of the aforementioned works. It is possible to say that the works related to social life give a message to people and society. First of all, focusing on the life, worldview, lifestyle and experiences of the author will be effective in analyzing the content of the texts. The association of the works with the author is a feature that enriches the sociological reading. Thus, the works are handled not only in their own reality, but in association with other realities and take on different meanings. In this respect, the relationship and interaction of the literary work with the artist, reader, society will be an important means of evaluation for sociological readings.

Structured Abstract: Nahit Sırrı Örik's novel is *Sultan Hamid Düşerken*. We are faced with the new type of human being (modern human) that emerged as a result of the change brought by both the political and social fields of the Constitutional Monarchy. An understanding that aims to live according to western values from a life shaped by traditional values is established by establishing relations with people on the interest in the novel. Nimet, the main hero of the novel, strives to be included in the new order with changing values and social order. It is given in the name of the modern woman type Nimet, who has moved away from the traditional values for her interest. The other hero, Sefik, represents the ideal type of statesman against tradition. Thus, the main persons of the novel present the political developments of Sefik and Nimet Abdülhamit period (II.

* Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Rektörlük
Lect. İstanbul Gelişim University, Rectorate
ORCID 0000-0003-1260-4349
menyavuz@gelisim.edu.tr

Cite as/ Atf: Yavuz, M. (2020). *Sultan Hamit düşerken, Esir Şehrin İnsanları ve Miras romanlarını tip üzerinden bir sosyolojik okuma denemesi*. *Turkish Studies - Language*, 15(4), 2149-2159.
<https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.44060>

Received/Geliş: 06 June/Haziran 2020

Accepted/Kabul: 20 December/Aralık 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 December/Aralık 2020

CC BY-NC 4.0

Constitutional Monarchy Period as of 24 July 1908 proclamation by the Law-i Principal proclamation). Events and II. It starts in Meşrutiyet Yıldız Palace. In the novel, with the social change, the traditional values are replaced by what is the new human type. II. The declaration of the constitutional monarchy has also led to changes in individuals. Therefore, it can be defined as a historical novel in this respect. In describing today's concrete prehistory, the author carries the person as a subject, not as an object, but in the novel (Yavuz 1977: 113-117). The historical phenomenon in the novel, that is, the period when the absolute power of Abdulhamid had ended and II. The Constitutional Monarchy Period is given through the change and transformation it creates in the novel. The novel thus gains the historical novel feature. Nahit Sırrı Örik, based on the political and social conditions at the back of the Ottoman Empire in the novel. These conditions are concretized in the thoughts and behaviors of Mehmet Şehabettin Pasha, Nimet and Major Şefik Bey. On the other hand, this historical process and transformation leads to Nimet and Şefik being a novel type.

Individual ambitions, passions and interests can be interpreted in this respect. Nimet, away from traditional values, who is self-confident, who can make decisions by himself, represents a free woman, is the most important type in the novel. It represents a class that is losing and trying to keep up with the new order. The blessing also represents a woman who is strong, passionate and behaves in the way that the period requires. In the person of Nimet, it was wanted to give a strong woman profile as a feature in periodic novels. Şefik represents a new class with ideals. He is one of the Young Turks and the Unionists. Şehabettin Bey, Nimet's father, is the representative of the losing class. She doesn't value Nimet's mother, his wife, but she cares so much about her daughter as to talk about her daughter and state affairs. In addition to explaining the historical and social identity of Mehmet Şehabettin Pasha, Örik tells some of the social and historical information to be found in other novels included in the study with the perspective of the inner world of Pasha and the view of people and events, and describes a recent type of Ottoman Pasha.

The works of Sultan Hamit, Three Istanbul, Heritage and People of the Captive City, which are quite suitable for sociological reading, are valuable in terms of reflecting social reality by considering the social and cultural conditions of the period in which they were written. The most important people in the novels were analyzed in the context of the novel Type. Tip is the most competent and most prominent representative of common traits found in people other than their Personal qualities. In typical people, a fixed and dominant attitude, behavior, tendency, and ambition become evident as a common personality and character trait. Types that reflect a certain part of the society, and their relationship with the society in accordance with the social conditions of the period were discussed. Based on this principle, the literary work is explained along with the environment in which it is written, the environment and conditions in which it exists.

As a result, the conflict experienced by people living in the armistice years is clearly stated with these expressions. The writer gives a detailed view of Istanbul and the people in wartime with the realistic types created in the novel. The historical process, based on the novel, gives the pain of the society in all its details. It is not coincidental that the Clashes in the novels examined in the study had both themselves and their environment. These Types are the group of individuals who have a certain reflection in the society. They show a sociological representational nature, and although limited in each novel, they may be a common or different topic for other Types to be studied.

Keywords: New Turkish literature, literature sociology, novel, type, sociology, sociological reading

Öz: Edebiyatla ilgili sosyal yaklaşımlar; edebiyatın tek başına var olmadığı düşüncesiyle edebî esere yaklaşır. Edebiyat eseri, sanatçının sosyal bir varlık olarak yaşadığı sosyal çevrenin içinde doğduğu ilkesinden hareket eder. Bu bağlamda edebiyat sosyolojisi de edebiyat eserini yazıldığı çevre, içinde var olduğu sosyal ortam ve şartlarla birlikte anlamaya ve açıklamaya çalışır. Yazarların iç dünyalarını saran her şey, toplumla ve sosyal hayattan akseden durumlarla anlam kazanır. Bu nedenle roman ve hikâyelerde seçilen zaman ve mekânlarının simgesel anlam çağrışımları olduğunun altını çizmek gerekir. Bu çalışmada incelenen romanlarda toplumsal ahlâkın bozulması ve sonunda bireyin kendisinin bile farkına varamadığı değişim ve dönüşüm, roman tipleri üzerinden açıklanır. Romanda yer alan tipler, toplumun belli bir kesimini temsil eder. Roman tipleri üzerinden dönemsel sosyal, siyasal olay ve olgular keşfedilebilir. Eserlerde çeşitli kurgulamalar ve göndermeler rehberliğinde bireylerin ve devletin gelgitlerle dolu yaşamları söz konusudur. Dönemin şartları üzerinden değerlendirmenin bahsi geçen eserlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı açıktır. Sosyal hayatla ilişkisi olan eserlerin, insana ve topluma yönelik bir mesaj verdiğini de söylemek mümkündür. Öncelikle yazarın hayatı, dünya görüşü, yaşam tarzı, tecrübeleri üzerinde yoğunlaşmak metinlerin içeriklerinin çözümlenmesinde

etkili olacaktır. Eserlerin yazarıyla ilişkilendirilmesi, sosyolojik okumaya zenginlik katan bir özelliktir. Böylece eserler, yalnızca kendi gerçekliği içinde değil, diğer gerçekliklerle ilişkilendirilerek ele alınır ve farklı anlamlara bürünür. Bu yönüyle, edebiyat eserinin sanatçı, okur, toplumla ilişkisi ve etkileşimi sosyolojik okumalar için önemli değerlendirme yolu olacaktır.

Anahtar Kelimeler: yeni türk edebiyatı, edebiyat sosyolojisi, roman, tip, sosyoloji, sosyolojik okuma

1.Giriş

Edebiyatın diğer bilim dallarıyla olan ilişkisi, edebiyat ürünlerinin toplumu yansıtmaya ve aydınlatmaya işlevini daha da genişletir. Yazar, diğer sosyal bilimler olan sosyoloji, felsefe ve tarihten beslenir ve ele aldığı eserde, insanın iç dünyasını anlattığı gibi toplumsal kültürün değerlerini de anlatır. Bir sanatçının yaşamı da ortaya konan eser kadar önemlidir. Bu bağlamda edebî eser, gerçek hayatı yansıttığı ve toplumsal konulara değindiği için sosyolojik okumalara ihtiyaç duyar. Sosyolojik okuma için oldukça elverişli olan *Sultan Hamit, Üç İstanbul, Miras ve Esir Şehrin İnsanları* adlı yapıtlar yazıldığı dönemin sosyal ve kültürel koşulları dikkate alınarak toplumsal gerçekliği yansıtmaya açısından değerlidirler. Romanlarda yer alan en önemli kişiler, roman *Tip*'i bağlamında analiz edilmiştir. *Tip*, Kişisel niteliklerinden çok, başka kişilerde de bulunan ortak özellikleri en yetkin ve en belirgin biçimde temsil eden kişidir. *Tipik* kişilerde sabit ve hâkim bir tavır, davranış, eğilim, ihtiras ortak bir kişilik ve karakter özelliği olarak belirginleşir (Çetin 2009: 147). Bu ilkeden yola çıkarak edebiyat eseri, yazıldığı çevre, içinde var olduğu ortam ve şartlarla birlikte açıklanır.

2. Sultan Hamit Düşerken, Esir Şehrin İnsanları ve Miras Romanlarını Tip Üzerinden Sosyolojik Bir Analizi

Nahit Sırrı Örik'in *Sultan Hamit Düşerken* adlı romanında II. Meşrutiyet'in hem siyasî hem de toplumsal alanda getirdiği değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni insan tipi (modern insan) ile karşılaşırız. Romanda yer alan kişiler üzerinden menfaat üzerine ilişkiler kuran aynı zamanda geleneksel değerlerle şekillendirilmiş bir yaşamdan batılı değerlere göre yaşamayı amaç edinmiş bir anlayış aktarılır. Romanın ana kahramanı Nimet, değişen değerler ve toplumsal düzenle birlikte yeni düzene dâhil olma gayreti içerisinde. Geleneksel değerlerden menfaati uğruna uzaklaşan, *modern kadın tipi* böylece Nimet'in şahsında verilir. Diğer kahraman Şefik ise geleneğe karşı *ideal devlet adamı tipi*'ni temsil eder. Böylece romanın ana kişileri Şefik ve Nimet Abdülhamit döneminin (24 Temmuz 1908 Kanun-i Esas'ı ilanı itibarıyla II. Meşrutiyet Dönemi) siyasî gelişmelerini yaşamlarından yansıyanlarla sunar. Olaylar ve II. Meşrutiyet Yıldız Sarayı'nda başlar. Romanda toplumsal değişimle birlikte geleneksel değerler yerini *yeni insan tipi* ne bırakır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, bireyler üzerinde de değişime yol açmıştır. Dolayısıyla bu açıdan *tarihsel bir roman* olarak tanımlanabilir. Yazar, bugünün *somut tarih öncesini* anlatırken insanı, bir nesne olarak değil, özne olarak romana taşır (Yavuz 1977: 113-117). Romandaki tarihsel olgu yani Abdülhamit'in mutlak iktidarının son bulduğu dönem ve II. Meşrutiyet Dönemi, romanda yer alan kişilerde yarattığı değişim ve dönüşüm üzerinden verilir. Roman böylece tarihsel roman özelliği kazanır. Nahit Sırrı Örik, romanda Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünde arka zemininde yer alan siyasî ve sosyal koşulları temel almıştır. Bu koşullar, Mehmet Şehabettin Paşa, Nimet ve Binbaşı Şefik Bey kişilerinin düşünce ve davranışlarında somutlaştırılır. Diğer taraftan bu tarihsel süreç ve dönüşüm Nimet ve Şefik'in birer *roman tipi* olmasına yol açar.

Bireysel ihtiraslar, tutkular, menfaat ilişkileri bu açıdan yorumlanabilir. Geleneksel değerlerden uzak, kendine güvenen, kararlarını kendisi alabilen, özgür bir kadını temsil eden Nimet, romanda en önemli *tip*'tir. Kaybetmekte olan ve yeni düzene ayak uydurmaya çalışan bir sınıfı temsil etmektedir. Nimet aynı zamanda romanda güçlü, ihtiraslı ve devrin gerektirdiği şekilde davranan bir kadındır. Bu dönemsal romanlarda, Nimet, güçlü bir kadın profili verilir. Şefik, idealleri olan yeni

bir sınıfı temsil eder. Jön Türklerden ve ittihatçılardan biridir. Şehabettin Bey, Nimet'in babası, kaybetmekte olan sınıfın temsilcisidir. Nimet'in annesine, yani karısına değer vermez, ancak kızıyla devlet meselelerini konuşacak kadar kızına önem verir. Örik, Mehmet Şehabettin Paşa'nın tarihsel ve toplumsal kimliğini anlatmanın yanı sıra, çalışmaya dâhil olan diğer romanlarda da rastlanılacak bazı sosyal ve tarihsel bilgileri, Paşa'nın iç dünyasıyla ve insanlara ve olaylara bakışıyla anlatarak son dönem bir *Osmanlı Paşası* tipini anlatır. Diğer taraftan, Örik, Paşa'nın *mevki tutkusunu* da romanda somutlaştırır. Babası itibarını yeniden kazanması için Nimet'in yapacağı evliliğe ve bunun sonunda gireceği Âyân meclisi için sevinirir. Şehabettin Paşa'da *ahlakın çöküşü, sahtelik*, adeta dönemin ilkeleri haline gelmiş olarak somutlaşır. Yazarın ikinci Meşrutiyet'i anlatmasının da bilinçli bir tercih olduğu söylenebilir. Yazar bu dönemde yetişmiş ve bu dönemi çok iyi bilmektedir. Roman II.Meşrutiyet'in Yıldız Sarayı'nda duyurulmasıyla başlıyor. Bu aynı zamanda Sultan Hamit'in mutlak iktidarının da son buluşunun simgesidir (Örik 2013: 13). Bu noktadan sonra romanda bireysel tutkular, ihtiraslar ve değişimler aktarılır. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle değişimlerin bireysel yaşamların değişmesi dikkat çeker. Nimet, romanda alışılmış bir kadın tipinin dışında duygusuz olarak tasvir edilmiştir. Hatta evliliğe, aşktan ziyade, hesaplı bir iş olarak bakmaktadır. Koşulların gerektirdiği şekilde bir evlilik gerçekleştirmiştir. Nimet, değişen siyasî yapıyla birlikte, bu yapılanmanın dışında kalmamak Abdülatif Paşa'nın oğluluyla olan nişanını atmıştır. Bu Meşrutiyet ve hürriyet taraftarlarının desteğini almak için yapılmış bir edimdir. Babası Şehabettin Paşa'nın, Abdülatif Paşa gibi Meşrutiyet karşıtı bir devlet adamından zarar görmesini istememektedir. Ancak Nimet, bunu babası için yapılmış bir fedakârlık olarak görmemektedir. Bu istikbâli için yapılmış bir eylemdir:

“Nimet nişanı geri vermek kararından dolayı babasına karşı büyük bir fedakârlıkta bulunmuş değildi. Çünkü azledilmiş, kordonları alınıp apoletleri sökülmüş, mahkemelere sürüklenip hüküm yedikten sonra zindana atılmış bir kaynata bir kaynata ve bütün istikbâli mahvolmuş bir koca istemiyordu” (Örik 2013: 51).

Hürriyet ve Meşrutiyet'in Nimet'in şahsında yarattığı durum onun evlilik kararını belirleyecek kadar önemlidir. Bununla birlikte Nimet, kendisini bir aşka kaptırmayacak kadar iradelidir. Duygularıyla değil menfaati doğrultusunda ilişkilerine yön verir. Nimet için aşk: “...ete geçmediği gibi kalbi de pek fethetmemiş, zekâyâ ise hiç heyecan vermemiş, hemen hep gözlerin hazzı şeklinde kalmış bir aşkın matemi idi” (Örik 2013:51). Diğer taraftan yaşanan olayların hem kendisini hem de babasını etkilemesini de engellemek ister. Mehmet Şehabettin Paşa'nın servetiyle ilgili Servet-i Fünûn'da bir yazı yayımlanır. Servet'in tamamen rüşvetle elde edildiğine dair belgelerde sunulmaktadır. Yazıda Mehmet Şehabettin Paşa'nın Maliye Nazırlığında üç kez görev aldığı ve bu görevin ikincisinde yüksek bir rüşvet aldığı yazmaktadır. Nimet babasına bu yazıyı göstermeden hemen bir çare aramayı düşünür. Ancak bir süre sonra vazgeçer ve yazıyı verir. Okuduktan sonra Paşa, Nimet'in ısrarına mağlup bir şekilde cevap yazar. Hayatı boyunca iradesini Sultan Hamit'in ellerinde olan Şehabettin Paşa, şimdi bu iradeyi kızına teslim etmiştir.

Nimet bu yazıyı Servet-i Fünun'a kendisi götürür. Burada Binbaşı Şefik olarak bilinen gencin yanına götürülür. Bu görüşmenin nihayetinde Binbaşı Şefik Bey, tevkif edilecekler listesinden Şehabettin Paşa'nın çıkarılmasını emreder. Ancak bu görüşme sadece bununla sınırlı kalmaz. Her ikisi de birbirlerini zihinlerinden geçirir. Bu ilk karşılaşma gelecekteki münasebetlerinin yolunu açar. Nimet, Şefik'i ilk görünce onunla olan bir münasebetin geleceği için karlı olacağı düşüncesi diğer taraftan aşka da realist yaklaştığını göstermektedir: *“Evet demesi belki geçirilen devre içinde belki zarurî idi ve muhakkak ki kârlı olurdu”* (Örik 2013: 83). Ancak bu münasebetin gerçekleşmesinden sadece Nimet faydalanmayacaktır. Şefik'te aynı şekilde bu birlikteliğin kendisi için kazançlı olduğunu düşünmektedir. Yazar, anlatıcı olarak romanda şu yorumu yapar:

“Şefik Beyin Mehmet Şehabettin Paşa’ya damat olmak hususunda kendi kendince verdiği kararda genç kızın muhteşem güzelliği ve kamaştırıcı zekâsı karşısında duymuş olduğu hayranlığın hissesi pek büyüktü. Ancak bu kararda birtakım menfaat düşünceleri de müessir olmamış değildi: ‘‘Bu fevkalade zeki ve güzel kız Sultan Hamit devrinde kurulmuş en büyük servetlerden birine sahip denen Mehmet Şehabettin Paşa’nın tek evladı idi. Ve ömründe üç aylığını bir arada görmemiş ve mektepten erkânıharp yüzbaşısı sıfatıyla çıkıp iki aylığını eline alınca bunun ihtiva ettiği mecidiye ve çeyreklerin çokluğundan şaşırıp kalmış olan adam, evli arkadaşlarının kaşık düşmanı başta gelmek üzere birtakım hakir ve gülünç tabirlerle kendilerini zikrettikleri gayetle basit ve mütevazı karıları yanında bu pek zengin, pek güzel ve pek malumatlı zevcenin kendisine nasıl bir üstünlük temin edebileceğini derhal hesap etmiş, anlamıştı’’ (Örik 2013:90).

Bu düşüncelerin peşinden Nimet ve Şefik’in evliliklerinin menfaat üzerine kurulu olduğunun somut göstergesi de Nimet’in babası için öne sürdüğü şartlardır. Bunlar Şefik’in beşinci orduya gönderilmemesi için mebus seçilmesi ve Şehabettin Paşa’nın *şüpheli adam* vaziyetinden kurtulması için ayan meclisine aldırılmasıdır (Örik 2013: 122). Romanda Nahit Sırrı, Nimet’i hırslı ve üstün kadın durumunda göstermeye çalışırken Şefik’i de bir kadının esiri olacak kadar zayıf olarak gösterir. Romanın ilerleyen kısımlarında Şefik sadece Nimet’in talimatlarına uyarak davranır. Nimet, Şefik’i, ince ve görgülü olmamakla hor görür: ‘‘Nimet kocasını şimdi adeta düşmanca bir bakışla seyrediyordu. ‘Nasıl oluyor da yemek yişisini epey düzelttiğine hükmedebilmişim?’. Bıçak kullanmasını, çatal tutmasını işte hâlâ beceremiyor! diye düşündü’’ (Örik 2013:213). Diğer taraftan Şefik’e bir oyuncak gibi davranır. Romanın sonuna değin bu durum devam eder. Sultan Abdülhamit de batılı bir padişah portresi çizmiştir (İleri 2015:423). Nimet, romanın sonunda kendine yaraşır biçimde davranır. Selim İleri’nin, romanın sonunda kargaşadan kaçarak kurtulan Nimet ve siyasî gücünü yitiren Şefik için şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

“Giderek bir dönem konumuna düşen Şefik, ahlaki ve siyasî güç açısından çöküp gidecek; Nimet’se, artık Abdülhamit yandaşı durumundaki kocasını mutlak bir ‘tevkif ve hapsedilişe terk edip’, ‘Sultan Hamit’in mukadderatına karşı pek yakın bir alaka gösteren Rus sefareti ’ne sığınarak, ‘Rus bandıralı bir gemiyle Odesa’ya kaçacaktır’’ (İleri 2015: 424-425).

Böylece saltanatın son günlerinde başlayan roman, II. Meşrutiyet’in ilanından yirminci yüzyıl başlarının İstanbul’una gelene kadar bir panorama çizer. Türk romanın tarihî devir ve temaları bakımından incelenmeye değer diğer bir romanı *Üç İstanbul*’dur. Mithat Cemal, Saltanat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Adnan ve Belkıs’ın aracılığıyla sunulur. Roman alışılmışın dışında kalabalık bir kadroya sahiptir. Bu kadro, Mithat Cemal Kuntay’ın bizzat kendisinin bildiği ve gördüğü insanlardır. Kuntay, hukuk bitirdikten sonra noterlik ve adalet bakanlığına bağlı görevlerde bulunmuştur. 1885-1956 yılları arasında yaşam süren Kuntay, bu yıllara bu üç devri görerek geçirmiştir. Dolayısıyla roman Kuntay’ın çok iyi bildiği dönemlere işaret eder. İstanbul’un yalılarda, konaklarda, saraylarda yaşayan insanların ikiyüzlülükleri, yozlaşmışlıkları, ahlâki çöküşlerini anlatır. Bu anlatım eleştirel bir tavırla sürmektedir. Yazar o dönemin olumsuzluklarına, riyakârlıklarına, sahteliklerine dikkat çeker. Böylece Osmanlı imparatorluğunun yalnızca siyasî çöküşü değil arka planında yatan sosyal çöküş anlatılır. Bu nedenle *Üç İstanbul* romanı sosyal, politik ve ekonomik bakımdan önemle incelenmesi gereken bir romandır. Bununla birlikte üç dönemde kişiler değişmez, yalnız konumları zamanla değişir. Romanda birden çok *tip* vardır. Ancak bu çalışmada bunları tümüyle incelemek mümkün değildir. Bu açıdan en önemli kişiler üzerinden örnekler verilerek amaç, çalışmanın daha ayrıntılı işlenebileceğine dikkat çekmektir. Romanın önemli kişileri Adnan ve Belkıs’tır. Adnan, romanda tipik bir Osmanlı-Türk aydınını temsil eder, romanın başında yirmili yaşlarındadır ve sonunda ellili yaşlarında ölür. Bahsi geçen dönemler, Adnan’ın yaşamında üç döneme karşılık gelir. Fakir ve idealist Adnan, zengin Adnan ve sonunda hasta ve fakir Adnan. O, romanın başında Yıkılan

Vatan adlı romanı yazmaktadır ancak romanı bitiremez. Adnan, bu yazdığı romanla bir mevki ve çevre edinmeye çalışır. Yazdığı roman ders verdiği Hidayet'in konağında gurur vesilesi olur. Aynı zamanda Hidayet'in konağına gelenleri de küçümser: “*Adnan ona daima yazdığı şeyleri okurdu; bu fasıldaki muvaffakiyetini de ona mutlaka göstermeliydi. Bir muharrir için kibirlerin en tatlısı olan gururla faslı okudu*” (Kuntay 2016:13). Yazdığı roman üst sınıftan takdir görme aracı oluyordu. Hidayet'in konağına da böyle girmişti. Hem Hidayet'i küçümser hem de oraya gitmekten vazgeçemezdi: “*Adnan'ın Yıkılan Vatan adlı roman yazdığını duyunca Hidayet ona salonlarını açmış, gitgide dost olmuşlardı*” (Kuntay 2016:15).

Adnan, kişisel yükselme çabasını, beğenilme arzusunu romanın ilerleyen kısımlarında karşılığını alır. Mithat Cemal, o dönemde bu siyasî ve sosyal nüfus kazanma hırsını ve pazarlığını Adnan üzerinden somutlaştırır. Ancak Adnan, bunu çaba sarf ederek değil birtakım sayılır çevrelerle dolaşarak edinmeye çalışır. Mithat Cemal romanda kişilerinin arasında bu siyasî nüfus edinme yarışını ayrıntılarıyla anlatır. Romanın amacı bunları eleştirmek ve karamsar havayı göstermektir. Yazar, romanda bir çözüm sunmaktan ziyade olumsuzları göstermeyi hedefliyor. Adnan, hukuk mezunu olmasına karşın Saray'a muhalif düşünceleri sebebiyle avukatlık yapmamaktadır. Hidayet, ona özel bir öğretmenlik işi bulur. Erkan-ı Harp Müşirinin kızı Belkıs'a tarih okutacaktır. Ancak Müşir'i sevmediğinden bu işi kabul etmek istemese de tarih derslerini vermeye başlar. Diğer taraftan Maliye Nazır'ının kızı Süheyla'ya edebiyat dersleri vermeye başlamıştır. Bir süre sonra Süheyla'ya âşık olacaktır. Ancak Belkıs'a ders vermeye başlayınca Süheyla'yı unutup Miralay Hüsrev Bey ile evli olan Belkıs'a âşık olur. Adnan, kocasının sevmediği Belkıs'ın bir gün kendisinin olacağını düşünür: “*Dünyada Belkıs'ı sevmeyen bir adam bulmuştu; hem o adam, kocasıydı! Belkıs tahtından yuvarlanmıştı*” (Kuntay 2016:159). Adnan, konak sahibi olup refaha kavuşunca çok sevdiği Belkıs'la da evlenir (Kuntay 2016:311). 1908'den sonra yaşantısında büyük değişimler olur. İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki adamı olur. Ancak karısını diğer kadınlarla kıyaslayarak daima saygı duyan Adnan, Belkıs'tan aynı ilgi ve alakayı görmemektedir. Hatta Belkıs Adnan'ı sonradan görme olarak tanımlar ve asla sevmeyeceğini de dile getirir: “*Karısının yanında Adnan da kendini beğenmiyordu. Belkıs'ın dudaklarından kelimesiz bir Fransızca toz halinde uçar, serpilirken Adnan'ın ağızından Wiesenthal, Adnan'ın avurtlarıyla konuşuyordu*” (Kuntay 2016:319). Adnan, Belkıs'ın karşısında daima bir aşağılık duygusu içerisindedir. Belkıs'ı her zaman kendinden üstün bulur (Kuntay 2016:318-321). Ekonomik bakımdan güçlenmiş olmasına rağmen Adnan, çöken aristokrasinin mensubu olan Belkıs'ın gözüne asla giremez. Bu durum, Kuntay'ın bilinçli olarak yaptığı, eskinin karşısında yeninin *sonradan görmeliğin* ötesine geçemediğini Adnan ve Belkıs üzerinden temsilen anlatır gibidir. Belkıs, yozlaşan bir toplumsal kitleyi temsil eder. Romanın sonuna kadar Adnan'ın gözünde asil olarak tanıtılır. Adnan'ı asla kocası olarak görmez. Adnan onun nazarında sadece bir tarih hocasıdır. Evlerine gelen arkadaşlarını köylü olarak nitelendirir ve hor görür: “*Bu misafirler konuşmasını bilmiyorlar: bir mevzuya yapışıp kalıyorlar; kısa mevzular üstünde, kimseden, hiçbir şeyden bahsetmeyerek, lakayt konuşmayı, bitaraf lakırdı etmeyi öğrenmemişler*” (Kuntay 2016:318). Belkıs, *alafranga* bir kesimi roman boyunca temsil etmiştir. Onun davranışlarında bir değişiklik görülmez. O roman boyunca sınıf değiştirmek isteyen Adnan'ı hor görür: “*Belkıs kocasının kılığına her gece sinirleniyordu: ‘Şık giyindiğin için şık olmuyorsun Adnan!’*” (Kuntay 2016:319). Romanda çöken bir sınıf Belkıs'la, sınıf atlamak isteyen bir toplumsal kesim ise Adnan ile somutlaştırılmıştır (Kabaklı 2008:15-21). Mithat Cemal Kuntay, üç ayrı dönemin sosyal ve siyasal gerçeğini, yarattığı Belkıs ve Adnan kişileriyle ayrıntılı olarak yansıtmıştır. Selim İleri de *Üç İstanbul* için şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“*Yazarın sürekli karanlık tablolar çizmesi kimi eleştirmenlerce garipsenmiştir. Ne var ki, bu karanlık tablolar, içleri hesap kitap dolu kişiler, o dönemlerin panoramasını çizmede etkileyici bir özellik gösterir, örnekse, Hidayet'in yükselişi, dinmeyen kibri, sonunda çöküp gidişi enikonu çarpıcıdır*” (İleri 2015:269).

Romanda kalabalık kadrosuyla, çoğu zaman da karamsar bir tablo çizen yazar, Osmanlı hükümetinin yıkılış döneminde İstanbul'da dönen siyasî entrikaları, ihtirasları, ahlâksızlıkları tüm ayrıntılarıyla sunmuştur.

Memduh Şevket Esendal'ın *Miras* romanında daha önce bahsedilen yazarlarda olduğu gibi, yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal olaylarına uzak kalmadığını ve bu sorunları dile getirdiğini söylemek mümkündür. Esendal, yakın tarihin iki evresine tanıklık etmiştir. Bu dönemlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi önemli konumlarda yer almıştır (Kurdakul 2005:21-23). *Miras*, romanı için Esendal'ın tanık olduğu kişilerin ve olayların kurgulanmış halidir denilebilir. Esendal, tıpkı Kuntay da olduğu gibi, sorunlara çare aramayı önermez ancak göstermeyi ve düşündürmeyi amaçlar. Dolayısıyla romanda yarattığı karakterlerin fiziksel ve sınıfsal niteliklerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını göstererek okuyucuya tanıtır. *Miras* romanında *Silahtar Ali Paşa* ailesinin üzerinden bir dönemin panoraması okuyucuya sunulur. Romanda Asım, en önemli kişidir. Adeta romanda izleyici gibidir. Olaylara müdahale etmekten öte, dışardan diğer kişileri gözlemler. Okuyucu aslında Asım'ın gözünden diğer roman kişilerini ve dönemi tanır. Asım, bu ailenin son kuşak genç temsilcilerindedir. Romanda gelişen olaylar sadece bu ailenin içerisinde sınırlı kalmaz. Bu ailenin geçmişi Asım tarafından romanda aktarılır. Esendal'ın 1883-1952 yıllarındaki yaşamı romanda geçen zamana tanıklık ettiğine işaret eder. Dolayısıyla kendisinin bu döneme *ayna* tutan bir roman yazdığını söylemek mümkündür. II. Abdülhamit döneminin toplumsal, siyasal ve ekonomik olayları ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Romanda bahse konu olan 'miras' nedeniyle çözülme yaşayan ve aile bireyleri arasında anlaşmazlıklar olan Silahtar Ali Paşa ailesinin arka zemininde, toplumsal yozlaşmalar, yolsuzluk, siyasî çatışma ve kargaşalar, İstanbul'un toplumsal ve fiziksel değişimi, bozulması, bir devrin kapanışının sancılılarıyla birlikte gelecek olan günlerin belirsizliği anlatılır. Romanın en önemli kişisi Asım, *miras meselesi* ortaya çıkana kadar ailesiyle birlikte Sarayköy'de yaşamış genç bir delikanlıdır. Babasının ölümünden sonra miras meselesi için İstanbul'da yaşayan akrabalarının yanına gelir (Esendal 2015:21). İstanbul'a gelince Asım önce amcası Şefik Bey'in ziyaretine gider. Şefik Bey Silahtar Ali Paşa ailesinin torunlarından biridir. Sadaret Evrak Mümeyyizidir. Faika Hanım'la evlidir ve iki çocuk sahibidir. Şefik Bey, komşuları olan Zekeriya Bey'in karısıyla münasebet içindedir: "*Mesnevî derslerine gittikçe, Zekeriya Bey arkasını kapıya vererek oturuyorlardı ve ders esnasında kadın kapıyı açıp Şefik Bey'e görünüyordu*" (Esendal 2015:32). Tüm bu olup biten durumdan karısı Faika Hanım'ın da haberi vardır. Şefik Bey, karısı Faikay'ı da genç ve güzel olmasına karşın daima küçümser ve para konularında da anlayışsız davranır. Ancak Faika Hanım tüm bu olumsuzluklara rağmen kocasından ayrılmayı düşünmez. Bu durumlar, Asım'ın zaman zaman yengesiyle konuşmasından anlaşılır: "*Dün gece uyuyamadım da... -Evet diye güldü, sonra ilave ederek, zaten amcanız da istifade etmiyorlar, ancak öyle icap ediyor. Zavallı mantıka muvafık olsun diye bu azabı çekiyorlar, siz de yakında anlarsınız, dedi*" (Esendal 2015:34). Romanda sadece Şefik Beyin ailesi değil, Asım'ın babası Şevki Bey'in ölümünden sonra üç kardeş kalan amcası Şefik ve halaları Fitnat ve Atiye Hanımın yaşayışları ve birbirlerine karşı kopuklukları Asım'ın gözünden anlatılmaktadır. Asım, İstanbul'a aileden kalma değirmeni üstüne almak için gelmiştir. Ancak bu süreçte bu düşüncesini dile getirmek istemez ve bir taraftan nasıl geçim sağlayacağını, nasıl iş bulacağını da sorun etmeye başlar:

"Eğer halası muvafakat etmezse o zaman Sarayköy'e dönmek de mümkün olamayacaktı. Sarayköy'de ona göre bir iş yoktu. İstanbul'a gelince, İstanbul'da büyük yer. Burada, bu adamlar arasında yaşamak, geçinmek müşküldü. Kendi kendine itimadı yoktu. Kendisi için bir iş bulamıyordu" (Esendal 2015:26)

Asım, kimseyi huzursuz etmeden aile ilişkilerini çözmeye çalışmakta, bir taraftan kendi hayatın için kararlar almak istemekte ve kadın-erkek ilişkilerini gözlemleyerek evlilik kurumunu

sorgular. Romanın ilerleyen kısımlarında Asım küçük halası Fitnat Hanımla tanıştıktan sonra, halasının damadı Ferruh Bey vasıtasıyla siyasetle de ilgilenmeye başlar:

“*Ekseriya kalemde Ferruh Beyi ziyaret ederdi. Ve gazetelerin, haberlerin birçoklarını da orada teati ediyorlardı. Aralarında konuşulmuş hiçbir söz yokken, tıpkı gizli bir cemiyetin efradı imişler gibi birbirine işten bahsediyorlar, havadis alıp havadis veriyorlar ve muayyen zamanlarda yekdiğerini görüyorlardı*” (Esendal 2015:146).

Ferruh’la iyi bir ilişki kuran Asım, aslında o dönemdeki siyasî meseleleri pek de anlamış değildir. Farkında olmadan girdiği bu ortamı ve olup biteni düşünür:

“*Bunların hepsi ne içindi? Bu hususta sarıh bir fikre malik bulunmuyordu. Zaten bu gibi şeyler her yerde, her zaman konuşulmuyor, nadiren ötede beride lakırdısı oluyordu. Ferruh Bey, güya Asım her şeyi biliyormuş, uzun müddet görüşmüş ve birlikte çalışmaya karar vermiş adamlar gibi ona mütemediyen politika dedikodularını söyleyip duruyordu. Fakat Asım, esasları bilmiyor. Bunlarla niçin meşgul olduğunu bile düşünmemişti*” (Esendal 2015:146).

Asım’ın bu denli düşünceleri, İstanbul dışındakilerin İstanbul’a nasıl baktığını anlatır. Diğer taraftan İstanbul’un taşraya nasıl baktığının da göstergesidir. Asım’ın siyasete girdiği dönemler, Esendal’ın da İttihat ve Terakkiye üye olduğu dönemlerdir. Yazarın aynı zamanda yaşanılan bu döneme, kendi aynasından baktığını söylemek mümkündür. Esendal, ayrıca romanda konak ve yalının dışında bir yere çıkmamıştır. Asım’ın dışındaki kişilerin de ayrıntılı gözlemini yaptığı ve tasvir ettiği söylenebilir. Ancak bu çalışmada tümünü anlatmak mümkün olmadığından Asım kişisi üzerinde durulur.

Kemal Tahir’in romanı *Esir Şehrin İnsanları*’nda, İstanbul’un işgali sırasında Türk halkının işgale karşı tutumunu anlatır. Romanda dikkat edilmesi gereken ‘*üç tip insan*’dır. Bu üç tip insan romanın başkişisi Kâmil Bey aracılığıyla tanıtılır. İstanbul Hükümeti tarafında olanlar, Kuvayî millîyeciler, tüm olup bitenlere karşı duyarsız davranan bir insan tipidir. Yazar, işgal altındaki İstanbul’un panoramasını bu üç tip insan üzerinden okura gösterir. Romanın ana kişisi, Kâmil Bey, *idealist, aydın, vatansever* tip olarak yansıtılır. Yazar idealize edilmiş bu aydın tipi ile Türk aydınına düşen sorumluluğa dikkat çeker. Roman üç bölüm içerir. Bu üç bölümde kendi içinde alt bölümlerden oluşur. Birinci bölüm yedi, ikinci bölüm üç, üçüncü bölüm de yedi kısımdan oluşur. Birinci bölümün *Esir İstanbul*, ikinci bölüm *Bulanık Su*, üçüncü bölüm *Kâmil Bey* olarak adlandırılır (Tahir 2009:5-463). İstanbul işgal altınına alınınca, romanda ilk olarak bu değişimi yaşayan kişinin Kâmil Bey olduğu görülür. Yazar romanın kurgusunu oluştururken, o dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarını ayrıntılı bir biçimde romana yansıtır. Daha önce bahsi geçen romanların aksine bu romanda yazar, kişilerin birbirleriyle çatışmasından yola çıkarak sorunlara çare aramak ve vatanın zor durumdan kurtulması için neler yapılması gerektiğini düşündürmek ister. Bu nedenle yazar, romanın başkişisi Kâmil Bey ile işgal güçleri, hainleri, işgale duyarsız kalanları karşı karşıya getirir. Kâmil Bey yaşamı boyunca refah düzeyi yüksek bir ailede yetişmiş. İyi bir eğitim almış ve hayatının büyük bir kısmını da yabancı ülkelerde geçirmiştir. İstanbul’da Galatasaray Lisesi’ni bitirdikten sonra Fransa’da felsefe okumuştur. İtalya’da resim üzerine eğitim almış ve İspanyolcayı da ana dili gibi bilmektedir (Tahir 2009:8). Kendisi gibi bir paşa kızı olan Nermin Hanımla evlenir. Nermin Hanım da varlıklı bir ailenin kızıdır. Babası ölene kadar geçim sıkıntısı çekmemiştir (Tahir 2009:15) Kâmil Bey ile olan evliliği, onun görüldüğünden olgun ve güvenilir bir insan olmasına dayanarak kabul eder. Kâmil Bey evlendikten sonra Osmanlının Dünya Savaşı’na katılmayacağını varsayarak İspanya’ya gider. Ancak durum öyle olmayıp savaşa katılınca ne yapması gerektiği konusunda bir karar vermek ister. Bu sırada karısı Nermin hamiledir. O da Osmanlı vatandaşı olarak Madrid elçiliğine giderek orada elçiye bu konuda danışır ve vatan savunmasını elçilikte tercümanlık görevi olarak yapmaya karar verir:

“Elçi Beyefendi, Abdülhamit’in en tecrübeli diplomatlarındandı, rahmetli Selim Paşa’yı çok yakından tanıyor. ‘Sen benim elimde doğdun dediği Kâmil Bey’in Fransızca’yı Parisli bir kadının da yardımıyla Galatasaray’da anadili gibi öğrendiğini, Oxford’u bitirdikten sonra İtalya’da yıllarca resme çalıştığını, İspanyolca’yı da okuyup rahatça konuştuğunu biliyordu. Sözü uzatmadan ‘kutsal vatan savunması görevini ve bu uğurda seve seve can verip kan dökmek ödevini elçilikte tercüman olarak yapmasını’” söyledi” (Tahir 2009:10)

Bir süre bu görevi gönüllü olarak yürütür ve nihayetinde İstanbul’a gitmeye karar verir. Kâmil Bey’in İstanbul’a gelişiyle birlikte olay örgüsü başlar. Memleketin zor koşullarını ve sıkıntısını gördükçe çok etkilenir. Madrid dönüşünde karşılaştığı insanların Amerikan mandasını kurtuluş olarak görmelerine şahit olur. Halkın bir kısmı bu düşüncenin doğruluğuna inanır:

“Amerikan mandası, Madrid elçisi için, -hele Yunanlılar İzmir’e çıktıktan sonra biricik kurtuluş umudu olmuştur. ‘Bu vartayı atlatmaya bakacağız! Padişah, halife, bir de başkent kurtuldu mu gerisi kolay’ diyordu. Nasıl kolaydı gerisi? Memleketsiz, milletsiz padişah, halife, başkent neye yarayacaktı? Sonra yeniden toplanmak... Bunu düşünmezler mi düşmanlar? Toplanma imkânı verecek boşluklar, dayanaklar bırakırlar mı?” (Tahir 2009:24).

Kâmil Bey, memleketin halini gördükçe vatan için bir şeyler yapma gayreti içerisine girer. Burada yazar Kâmil Beyin şahsından yola çıkarak aydınlardan neler beklendiğini, kurtuluşun hep birlikte ve inanarak olması gerektiğini anlatmaya çalışır. Diğer taraftan halkın bir kısmının olaylara nasıl baktığını Kâmil Bey’in çevresindeki insanlardan anlaşılır. Yazar bu insanların kayıtsızlığını ve hainliğini romanda göstererek mücadelenin önce zihinlerde başlaması gerektiğine vurgu yapar. Kâmil Bey ve eşi İstanbul’a geldiklerinde Nermin’in halasının evine yerleşirler. Bir akşam yemeğinde tanıştıkları İngiliz subayı ile Kâmil Bey arasında geçen şu diyalog o dönemde yaşananların panoramasını yabancıların gözünden açıkça yansıtır. Yazar, Kâmil Bey ile İngiliz subayını konuşturarak Türklerin yaşananlara direnmeleri gerektiğine ve aynı zamanda inançlarına ve İstanbul hükümetinin savunmasızlığına göndermede bulunur:

“Bugünden yarına çıkacakları şüpheli... Üretim araçları, ilk tarım çağındaki kadar ilkel... Toprak da üstünde yaşayanlar kadar güçsüz... Demek, Anadolu, maddesiyle, insanıyla, ruhuyla hiçbir dayanağı olmayan yarı ölümler ülkesi... ‘Burada, kimseden en ilkel, en doğal yaşama tepkisi beklenemez. Bunlar ölüme karşı bütün canlılarda görülen en küçük savunu kımıltısını gösteremezler, maddi, manevi her baskıyı, her durumu dirençsiz kabullenirler’” dersiniz yanılırsınız! Türk’ü küçümsemek aptallıktır” (Tahir 2009: 48).

Yazar, bağımsızlık fikrinden uzaklaşmış ve karamsar havaya bürünen memleketin bu olumsuz duygulardan kurtulabileceğini vurgulamak ister. Memlekette fikir ayrılığına düşmüş onlarca insan olmasına rağmen kurtuluş yolu olduğunu Kâmil Beyin roman boyunca şahsında vermeye çalışır. Kâmil Bey romanın ilerleyen kısımlarında hapse mahkûm edilmesine karşın mücadele etmekten vazgeçmez. Kemal Tahir, Kâmil Bey’in şahsında tüm gücünü yitirmiş olan Osmanlı devletini de özdeşleştirir. Kâmil Bey, İngiliz subayı Sör Henri Dikson ile konuşurken İstanbul hakkında bazı bilgiler edinir:

“İngiliz dostları derneği mi? Enişte Bey’den böyle bir şey duyduğunu hatırladı. Galiba Enişte Bey de kurucularından olmalıydı. Yok hayır! Kim kurmuş? Nerede? – Burada... Türkler kurdu. Başında büyük olan din adamlarınızdan biri var: Sait Molla... Din bilginlerinizin büyüklerinden...” (Tahir 2009.49-50).

Kâmil Bey bu zor dönemde bir taraftan birlikte mücadele edilmesi gerektiğine inanırken diğer taraftan etrafının memlekete ihanet edenler, kurtuluşun Amerikan ve İngiliz himayesine girmek olduğuna savunanlar, çıkarları uğruna dinî kullananlarla ve Avrupa’ya kaçarak kurtulmaya

çalışanlarla kuşatılmış olduğunun da farkındadır. Kemal Tahir, romanda *aydın tipi* dışında rastlanılan birçok tip ile o dönemin tarihi arka planını verir. Şahıs kadrosu oldukça geniş olan romanda memleketin çöküşünü hızlandıran kişiler açıkça söylenir:

“Çöküntü devirlerinde iki çeşit insan meydana çıkıyor. Namussuzlarla namuslular... İki tarafta da boğuşma büyük bir şiddetle, açıktan yürüyor. Hele önce vatandaş sonra insan olunması gereken dehşetli sıralarda faziletle, alçaklığın boğuşması kadar korkunç muharebe yok. Muharebede düşman karşıdadır. Üniformalıdır. Az da olsa, çok da olsa da bir zaman sonra önemi kalmaz. Kaçarsın, kovalarsın... Anında ölenler, yaralananlar olur. Ama hep ileriye bakmanın bir rahatlığı vardır. Oysa esir bir şehirde, dost kim, düşman kim, bilinmez!” (Tahir 2009:228).

Mütareke yıllarında yaşayan insanların birbirleriyle yaşadığı çatışma bu ifadelerle açıkça verilmektedir. Yazar, savaş zamanı İstanbul’un ve halkın manzarasını romanda yarattığı gerçekçi tipler (ler aracılığıyla) ayrıntılı bir şekilde verir. Romanda temel alınan tarihsel süreç, toplumun yaşadığı sancıyı tüm ayrıntılarıyla gösterir.

Sonuç

Çalışmada incelenen romanlarda yer alan *Tip*’lerin hem kendileriyle hem de çevreleriyle yaşadıkları çatışma rastlantısal değildir. Bu *Tip*’ler, toplumda belli bir yansıması olan şahıslar grubudur. Sosyolojik olarak temsil niteliği göstermektedirler ve her romanda sınırlı sayıda seçilmiş olmakla birlikte diğer incelenecek *Tip*’ler için de ortak ya da farklı noktalarda çalışma konusu olabilirler. Sosyolojik eleştiri yöntemi açısından elverişli metinler olan olan *Esir Şehrin İnsanları*, *Sultan Hamit Düşerken* ve *Miras* romanları incelenmiştir. Bu eserlerin toplumsal gerçekliği ne kadar yansıttığı üzerinde durulmuştur. Romanlar bütün olarak açıklanarak bir içerik analizi yapılmış olup eserlerin ortaya çıktığı dönemin toplumsal koşulları da aktarılmıştır. Eser-sanatçı bağlamından hareketle kültürel, sosyal ve düşünce boyutu yorumlanmaya ve romandaki sosyolojik olguların hayata yansıyan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Edebiyatla ilgili sosyolojik yaklaşımlar; edebiyatın tek başına var olmadığı düşüncesiyle edebî esere yaklaşır. Edebiyat eserleri, sanatçının sosyal bir varlık olarak yaşadığı sosyal çevrenin içinde doğduğu ilkesinden hareket eder. Bu ilkeden hareket eden sosyolojik eleştiri yöntemi, edebiyat eserini yazıldığı çevre, içinde var olduğu sosyal ortam ve şartlarla birlikte anlamaya ve açıklamaya çalışır. Bu çözümleme yönteminde eser, toplumsal hayatın yansıtıcısı durumundadır. Sanatçının sosyal hayatın içinden geldiği düşünüldüğünde eserlerin sosyolojik boyutu önem arz eder. Yazarların iç dünyalarını saran her şey, toplumla ve sosyal hayattan akseden durumlarla anlam kazanır. İçinde yaşadıkları toplumun özelliklerini, sosyal çevre içindeki duyularını ve bir kültüre ait olduklarını eserleri aracılığıyla dile getirirler. İnsan ve topluma dair meseleler üzerinde yoğunlaşırlar. İncelenen eserlerdeki şahıs kadrosu, tematik özellikler ve kurgudaki özgünlükle Türk edebiyatına katkı sağlamıştır.

Yazarlar, ideoloji, yabancılaşma, aydın sorunu gibi birçok konuyu ele alarak toplumsal gerçekçi bir anlayışla sosyal meselelere eğilmiştir. Eserlerde, Osmanlı rejiminde yaşayan toplumun beklentilere cevap veremeyen idareci kitlesine, Osmanlı’nın sunduğu özgürlük anlayışını hazmetmekte zorlanan aydın-yarı aydın zümrenin içinde sıkışıp kaldığı bir kısır döngüyle ayna tutmaktadır. Osmanlı’nın son döneminde Türk toplumunun aksayan yönleri objektif bir şekilde okuyucunun dikkatine sunulur. Bu bilgiler ışığında, toplum sorunlarına eğilen bu eserler, sosyolojik okuma için iyi birer örnektir. Sosyal hayatla ilişkisi olan eserlerin, insana ve topluma yönelik bir mesaj verdiğini de söylemek mümkündür. Öncelikle yazarın hayatı, dünya görüşü, yaşam tarzı, tecrübeleri üzerinde yoğunlaşmak metinlerin içeriklerinin çözümlenmesinde etkili olacaktır.

Eserlerin yazarıyla ilişkilendirilmesi, sosyolojik okumaya zenginlik katan bir özelliktir. Böylece eserler, yalnızca kendi gerçekliği içinde değil, diğer gerçekliklerle ilişkilendirilerek ele alınır ve farklı anlamlara bürünür. Bu yönüyle, edebiyat eserinin sanatçı, okur, toplumla ilişkisi ve etkileşimi sosyolojik okumalar için önemli değerlendirme yolu olacaktır. Sosyolojik okumalarda

değerlendirme yaparken edebî eserleri içinde buldukları toplumsal koşullarla ilişkilendirilmesi yerinde olacaktır. Diğer bir ifadeyle edebî metinlerin dış unsurlarını okumaya dâhil etmek eserlerin yazarıyla, okuruyla, çevresiyle, toplumla kurduğu tüm bağların incelenmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Çetin, N. (2009). *Roman çözümleme yöntemi*. Öncü Yayınları.
- Esendal, M.Ş. (2015). *Miras*. Bilgi Yayınevi.
- İleri, S. (2015). *Edebiyatımızda sevdiğim romanlar kılavuzu*. Everest Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türk edebiyatı V''*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kuntay, M.C. (2016'a,2016b). *Üç İstanbul*. Oğlak Klasikleri Yayınları.
- Kurdakul, Ş. (2005). *Çağdaş Türk edebiyatı*, 4. Evrensel Basım Yayın.
- Naci, F. (1997). *50 Türk romanı*. Oğlak Yayınları.
- Örik, N.S. (2013). *Sultan Hamit düşerken*. Oğlak Klasikleri Yayınları.
- Tahir, K. (2009). *Esir şehrin insanları*. İthaki Yayınları.
- Uçar, M. (2015). *Dar zamanlar üçlemesindeki kadın problematiğinin Aysel karakteri üzerinden sosyolojik yansımaları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Kutlu Yayınevi.
- Yavuz, H. (1977). *Roman kavramı ve Türk romanı*. Bilgi Yayınevi